

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АВІАПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

CURRENT STATE AND PROSPECTS OF THE DEVELOPMENT OF THE AVIATION INDUSTRY OF UKRAINE

Стаття присвячена особливостям розвитку діяльності авіапромислового комплексу України та можливостям виходу на зовнішні ринки. Реалізовано ретроспективний аналіз розвитку авіаційної галузі України та проаналізовано її сучасний стан. Визначено, що у питаннях національної безпеки вітчизняний авіапром забезпечує виконання державного оборонного замовлення, технологічний суверенітет у військовому та транспортних сегментах, постійне вдосконалення авіаційної техніки спеціального призначення. У той же час вітчизняні збройні сили також потребують оновлення їх технічного забезпечення, що визначає перспективи реалізації продукції галузі для внутрішніх потреб. Визначено, що сьогодні, з урахуванням низки організаційних та фінансових мотивів, визначальним шляхом розвитку авіації ЗС України слід вважати саме вдосконалення літаків та вертольотів. Авторами обґрунтовано, що в Україні має місце замкнутий цикл авіапромисловості, що характеризується достатнім рівнем конкурентоспроможності на світовому ринку авіапродукції. Зокрема, на території України виготовляються усі види авіаційної техніки: пасажирські та вантажні літаки, гелікоптери, літальні апарати малої авіації, а також є ремонтні заводи та заводи з виготовлення двигунів та бортової техніки. Аналіз продемонстрував, що тактичні літальні апарати, які перебувають на озброєнні Повітряних Сил Збройних Сил України, мають допустимі льотно-технічні характеристики, але значно поступаються кращим сучасним аналогам за військовими та функціональними можливостями. Проаналізовано експорт авіаційної продукції України. Визначено різницю між продукцією українських підприємств та світовими аналогами. Вказано, що позиції країни на світовому ринку кінцевої продукції в сегменті авіаційної техніки військового та спеціального призначення досить стійкі. Особливу увагу приділено перспективам використання безпілотних літальних апаратів. Розглянуто стратегічні бачення вітчизняного авіабудування. Визначено перспективні напрями розвитку галузі та розширення обсягів експорту авіапродукції України на світовому ринку.

Ключові слова: авіапромисловість, військовий комплекс, експорт, конкурентоспроможність, світовий ринок.

The article is devoted to the peculiarities of the development of the aviation industry of Ukraine and the opportunities to enter foreign markets. A retrospective analysis of the development of the aviation industry of Ukraine was implemented and its current state was analyzed. It is determined that in terms of national security the domestic aviation industry ensures the fulfillment of the state defense order, technological sovereignty in the military and transport segments, constant improvement of special purpose aviation equipment. At the same time, the domestic armed forces also need to update their technical support, which determines the prospects for the sale of

industry products for domestic needs. It is determined that today, taking into account a number of organizational and financial motives, the improvement of aircraft and helicopters should be considered as the prospective way of development of aviation of the Armed Forces of Ukraine. The authors substantiate that in Ukraine there is a closed cycle of the aviation industry, which is characterized by a sufficient level of competitiveness in the world market of aviation products. In particular, all types of aircraft are manufactured in Ukraine: passenger and cargo aircraft, helicopters, small aircraft, as well as repair plants and factories for the manufacture of engines and on-board equipment. The analysis showed that tactical aircraft, which are in service with the Air Force of the Armed Forces of Ukraine, have acceptable flight characteristics, but are significantly inferior to the best modern counterparts in terms of military and functional capabilities. The export of aviation products of Ukraine is analyzed. The difference between the products of Ukrainian enterprises and world analogues is determined. It is indicated that the country's position on the world market of finished products in the segment of military and special purpose aircraft is quite stable. Particular attention is paid to the prospects of using unmanned aerial vehicles. Strategic visions of domestic aircraft construction are considered. Perspective directions of development of the branch and expansion of volumes of export of aviation products of Ukraine in the world market are defined.

Keywords: aviation industry, military complex, export, competitiveness, world market.

Вступ. Експортна діяльність оборонно-промислового комплексу відіграє важливу роль у розвитку економіки України. Значна кількість доходів нашої держави надходить саме від експортних операцій підприємств оборонно-промислового комплексу, а основна частина доходів оборонно-промислового комплексу, в свою чергу, надходить від експорту авіаційної техніки, а також комплектуючих для технічного нагляду та ремонту техніки. Окрім того значну частку складають ремонт та модернізація техніки яка реалізується авіаремонтними заводами на території України.

Перспективним напрямком збільшення обсягів реалізації авіапродукції є вихід на нові ринки та розширення кількості найменувань техніки, що експортується. Євроінтеграція є першочерговим зовнішньоекономічним пріоритетом України, реалізація якого у транспортній сфері створює можливість збільшити обсяги перевезень інтернаціональними транспортними коридорами. Проблематика експортного потенціалу військової промисловості держави є предметом наукового інтересу низки вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як Бегма В. М., Медведєв Г. А., Самойленко О. В., Свергунов О. О., Тимків О. І. та ін. Однак специфіка експортної діяльності підприємств авіапромисловості поки-що залишається недостатньо дослідженою, що визначає актуальність даної роботи.

Постановка завдання. Мета дослідження: вивчити та проаналізувати особливості авіапромислового комплексу України, визначити перспективи та пріоритетні заходи для розширення присутності вітчизняних авіавиробників на зовнішніх ринках.

Методологія. У ході роботи були використано загальнонаукові методи аналізу, компаративний аналіз.

Результати дослідження. Посилення ролі країни на світовому ринку у всіх сегментах авіаційної промисловості залежить від ряду факторів. Найважливіший з них - вдосконалення ефективних механізмів державної

підтримки галузі, спрямованих на зниження вартості володіння авіаційною технікою та її експлуатації як усередині країни, так і за кордоном. Позиції країни на світовому ринку кінцевої продукції в сегменті авіаційної техніки військового та спеціального призначення досить стійкі. В країнах з високим військово-технічним рівнем розвитку військова авіація є одним з основних напрямів покращання їх бойової могутності. Пріоритетна позиція повітряних сил у здобутті загального успіху військової діяльності підтверджується практичним досвідом збройних конфліктів та миротворчих операцій останніх років [1].

Авіаційна промисловість України є стратегічною галуззю, має багату та давню історію, у результаті чого вона оволоділа повним циклом створення авіаційної техніки, що є значним досягненням у світі. На території України виготовляються усі види авіаційної техніки: пасажирські та вантажні літаки, гелікоптери, літальні апарати малої авіації. Крім цього є ремонтні заводи та заводи з виготовлення двигунів та бортової техніки. Аналіз демонструє, що тактичні літальні апарати (ЛА), які перебувають на озброєнні Повітряних Сил (ПС) Збройних Сил (ЗС) України, мають допустимі льотно-технічні характеристики, але значно поступаються кращим сучасним аналогам за військовими та функціональними можливостями. Тому питання модернізації та оновлення парку літальних апаратів з кожним наступним роком набуває все більшої актуальності [1].

Найбільшим заводом є ДП «Антонов», до складу якого входять лабораторії, конструкторське бюро, випробувальний комплекс. Варто зазначити, що з середини 2015 року ДП «Антонов» включений до складу «Укроборонпрому». Це сприяє розвитку та вдосконаленню продукції даного підприємства. Крім ДП «Антонов» є й інші підприємства, які виготовляють літаки та інші види авіації. Крім заводів з виготовлення авіаційної техніки, Україна має ще й аерокосмічні розробки та входить до п'ятірки країн світу, що мають замкнутий цикл виготовлення космічних ракет. У рамках розвитку авіаційної та аерокосмічної індустрії Україна має значну кількість торговельних партнерів. Зокрема, найбільшими замовниками авіаційної та аерокосмічної промисловості є країни Південної Америки, Азії, Близького Сходу, Африки, а також США, Велика Британія, Австралія, Франція, Росія (до 2014 року) тощо [4]. Також Україна залучена до виробництва балістичних ракет, супутників, різноманітних ракетокосмічних комплексів. У цьому напрямі вагомою є співпраця з провідними країнами світу: США та європейськими країнами [2].

У питаннях національної безпеки вітчизняний авіапром забезпечує виконання державного оборонного замовлення, технологічний суверенітет у військовому та транспортних сегментах, постійне вдосконалення авіаційної техніки спеціального призначення. На даний момент обговорюється нова версія стратегії розвитку авіаційної промисловості України. Стратегічне цільове бачення вітчизняного авіабудування наступне - це економічно стійка, глобальна конкурентоспроможна галузь, вбудована в системи світового ринку і міжнародного поділу праці. У військовому і цивільному сегментах поставлено мету - сформувати розвинену систему постачальників всіх рівнів,

конкурентоспроможних на світовому ринку і вбудованих в міжнародну кооперацію.

На сьогодні, з урахуванням низки організаційних та фінансових мотивів, визначальним шляхом розвитку авіації ЗС України слід вважати саме вдосконалення літаків та вертольотів. Це дозволить при мінімально можливих затратах забезпечити розширення бойового потенціалу існуючих бойових авіаційних комплексів та наблизитися до рівня новітніх вимог. При цьому визначальними напрямками вдосконалення бойових літаків ПС ЗС України можуть бути такі: збільшення дальності виявлення та забезпечення високої ймовірності ураження різноманітних цілей; реалізація концепції використання високоточних засобів ураження за правилом «запустив – забув»; поліпшення безпеки польотів, надійності та бойової витривалості; уніфікація бортового обладнання та забезпечення належних засобів навігації в просторі, посадки, зв'язку [1].

Для реалізації потенціалу військової авіації України, разом з проведенням робіт з модернізації й покращенням ресурсів і термінів служби, актуальним є аналіз перспектив переозброєння на літальні апарати сучасного зразка [1]. При обранні варіанту переозброєння мають бути враховані різноманітні фактори, від яких залежить розвиток військової авіації. Серед них найбільш вагомими, є такі: зміна концепції ведення військових дій, їх об'ємів і найбільш суттєвих характеристик; розвиток військових доктрин, форм і способів боротьби; зміни завдань різних різновидів авіації та удосконалення засобів протиповітряної оборони; запровадження досягнень науки і техніки та сучасних технологій при створенні та подальшому ефективному застосуванні авіаційної техніки, розвиток систем управління військами та зброєю. Прогноз щодо перспектив майбутнього військової авіації має ґрунтуватися на аналізі характерних рис її бойового застосування. За оцінками фахівців такими рисами можуть стати: першочергове захоплення переваги у повітряно-космічному просторі; оперативне виявлення та ураження різноманітних цілей, у тому числі вкрай віддалених, завдяки присутності глобального інтегрованого інформаційного простору і високій швидкості пілотованих і безпілотних літальних апаратів; застосування ударних БПЛА повітряного базування з пілотованих гіперзвукових винищувачів і бомбардувальників; комплексне застосування БПЛА (в тому числі ударних).

Авіаційний комплекс - це поєднання підприємств з розробок, перевірок, створення, реалізації, експлуатації, модернізації та ремонту, які організують декілька взаємопов'язаних компаній або галузь економіки держави, пов'язаною з авіацією. Атрибутами продукції авіаційного комплексу є високий рівень технологічності, висока початкова вартість необхідних фінансових, технологічних та кадрових ресурсів для організації підприємства; великі терміни розробок, тестування та виготовлення продукту, високий рівень кооперації виробників, високий рівень сертифікації та інспектування якості виробів, високий рівень гарантій безпеки, високий рівень підготовки професіоналів з експлуатації товарів авіаційного комплексу, присутність гарантій після продажу товарів та сервісу підтримку їх експлуатації [3].

У багатьох державах активне збільшення експорту авіації розглядається в комплексі з різних аспектів (розвитку технологій, виробничого потенціалу, маркетингу). Наприклад, одним із пріоритетів розвитку експортного потенціалу є ефективна структурна реорганізація авіаційних комплексів в процесі їх інтеграції у світову економіку беручи за основу інвестиції та інновації. Світовий досвід таких країн як США, Німеччина, Швейцарія, Японія, Південна Корея, Сінгапур, Тайвань, а також низки інших країн, демонструють нам об'єктивні результати та переваги участі підприємств в міжнародному розподілі праці, пов'язаних з застосуванням експорту своїх товарів. Значення експорту як основи вирішення проблем конкурентоспроможності та сприяння національному виробництву помітно зросла з початку XXI ст. В умовах глобалізації економіки можна прослідкувати прямо пропорційну залежність між ступенем розвиненості експорту та продуктивним функціонуванням усього господарського комплексу. Ступінь розвитку внутрішньої економіки, як правило, зростає, в тому числі завдяки значній частці експорту у ВВП держави [3].

Реалізація експорту, як результат належної конкурентоспроможності товару на зовнішніх ринках, свідчить одночасно про продуктивну роботу підприємства як з погляду його контрагентів, так і з погляду зовнішнього середовища. У цьому полягає подвійність експорту з позицій його участі в забезпеченні продуктивної діяльності підприємства: експорт водночас виступає і як чинник, і як наслідок ефективної роботи підприємства. Експорт, як результат ефективної зовнішньоекономічної роботи підприємства, стає здійсненим тільки у випадку, якщо продукція є конкурентоспроможною на світових ринках.

Визначальним фактором розвитку підприємств на сьогоднішній день є ефективно запровадження експортоорієнтованої стратегії виробництва, що передбачає створення належних умов для формування конкуренції на ринку. Для економічного піднесення та підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки держави, перспективним вважається створення умов для авіапромислового комплексу для нарощування його експортного потенціалу та поглиблення інтеграції в світову економіку. Вдалі стратегічні та тактичні дії можуть створити базу для реалізації стратегічних планів, пов'язаних з виходом підприємства на нові перспективні ринки, диверсифікацією діяльності, створенням унікальних компетенцій в сфері авіації. Адже значення авіаційного транспорту у світовій економіці безперервно зростає, чому сприяє як технологічний розвиток та сучасні розробки в авіаційній галузі, так і глобалізація й поглиблення ділових та культурних зв'язків між країнами.

Авіаційний транспорт має значний позитивний вплив на розвиток туристичного бізнесу та міжнародної торгівлі. На сьогоднішній понад 52% міжнародних туристичних мандрівок здійснюються саме повітряним транспортом. Розвиток авіаційної галузі сприяє покращенню інвестиційної привабливості країни і розширенню меж можливостей для міжнародної співпраці [4].

Українські підприємства авіабудування та авіаційного обслуговування за роки роботи за часів незалежності на внутрішньому та зовнішньому ринках напрацювали власні потенційні можливості у сфері своєї діяльності, розвинули виробництво власних комплектуючих та запасних частин. За всі роки успішної діяльності українських постачальників послуг із ремонту та модернізації авіаційної техніки, а також запасних частин до неї лише у кількох випадках, клієнти зверталися з рекламаціями.

Євроінтеграція є першочерговим зовнішньоекономічним пріоритетом України, реалізація якого у транспортній сфері створює можливість збільшити обсяги перевезень інтернаціональними транспортними коридорами, що розташовані на території України, поліпшити умови експорту українських товарів та безпеку руху. Слід зазначити, що у цьому питанні Україна досягла суттєвих результатів. Задекларувавши курс на євроінтеграцію, Україна повністю адаптувала законодавство в авіаційній сфері до європейських нормативних документів. При цьому діяльність в авіаційній сфері регулюється Авіаційними правилами України (АПУ), які кореспондують з усіма нормами Європейського Союзу, що ухвалені до виконання Європейською агенцією авіа безпеки (EASA). Зі заходи сприятимуть співпраці українських виробників з закордонними контрагентами та розвитку експортного потенціалу галузі.

Мінпромполітики, в яке входить авіаційна промисловість, підготувало базу до корпоратизації авіабудівних підприємств, що входять до складу державного концерну «Антонов»: АНТК ім. Антонова, КіАЗ «Авіант», Харківського державного авіаційного виробничого підприємства, 410-го заводу цивільної авіації. За прогнозами Мінпромполітики, в перспективі це буде державна акціонерна компанія, 100% акцій якої володітиме держава. В подальшому постане питання про обмін пакетами акцій з іноземними авіабудівними компаніями [5].

В систему заходів державної підтримки галузі входить також фінансове оздоровлення авіапідприємств з попередньою реструктуризацією кредиторської заборгованості перед банками. З цією метою вирішено випустити облігації Харківського авіаційного підприємства на суму 1,62 млрд. грн. та Київського заводу «Авіант» - на суму 858 млн. грн., що сприятиме фінансуванню виробничої діяльності підприємств, формуванню довгострокової ресурсної бази, дозволить вчасно виконати галузеву програму будівництва літаків. Крім того, передбачається зменшення відсотків за кредитами, надання довгострокових кредитів під гарантії уряду з мінімальними відсотками, використання коштів Стабілізаційного фонду для сплати відсотків за кредитами [5].

Велику зацікавленість на ринку авіатехніки викликають також нові літаки родини АН-74. Так, модернізованою моделлю АН-74 є літак АН-74ТК300Д. Це літак з поліпшеними аеродинамічними характеристиками й підвищеною рентабельністю. За рівнем шуму й викидів шкідливих речовин в атмосферу АН-74ТК-300Д повністю відповідає усім вимогам ІКАО [5].

Нині до України надходять пропозиції з Єгипту, Лівії, Центральної та Південної Америки, інших країн про співробітництво стосовно літаків

«Антонов». Якщо авіабудівній галузі вдасться реалізувати ці плани, то її підприємства будуть завантажені великими замовленнями, а продукція галузі займе гідне місце на світовому ринку. Це забезпечить українській авіабудівній галузі вихід з кризи та її інтеграцію в світову економіку.

Висновки. Одним з найбільших джерел доходу для України є експорт продукції. Військово-промисловий комплекс є складною системою з певною специфікою реалізації господарської діяльності. Водночас це надає великі можливості для країни як з економічної, так і з геополітично точки зору. У оборонно-промисловому комплексі України на першому місці за прибутковістю виступає авіаційна продукція.

Авіапромисловість України характеризується високим рівнем розвитку як самого авіасектору, так і пов'язаних з ним послугами. Замкнутий цикл у авіапромисловості дозволяє країні виготовляти продукцію, конкурентоспроможну на світових ринках та експортувати її. Напрямок на євроінтеграцію є першочерговим зовнішньоекономічним пріоритетом України, реалізація якого у транспортній сфері створює можливість збільшити обсяги перевезень інтернаціональними транспортними коридорами, що розташовані на території України, поліпшити умови експорту українських товарів та безпеку руху. Задекларувавши курс на євроінтеграцію, в Україні повністю адаптували власне законодавство в авіаційній сфері до європейських нормативних документів. Таким чином, авіаційна промисловість є дуже перспективною за умов високого рівня управління та сприяння держави.

Наукова новизна дослідження полягає у виокремленні специфіки експортного сектору авіапромисловості України та визначенні перспектив її подальшого розвитку.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані у напрямі аналізу зростаючих ринків авіапродукції за кордоном. Результати дослідження можуть бути використані виробниками авіапродукції, які прагнуть розширити свою частку на світовому ринку.

Література:

1. Медведєв Г. А., Самойленко О. В. Бортові комплекси літальних апаратів п'ятого і шостого поколінь авіаційної техніки: тенденції сьогодення та перспективи майбутнього. *Збірник наукових праць Державного науково-дослідного інституту авіації*. № 7 (14). К., 2011. С. 87-93.
2. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку та торгівлі України «Державна підтримка українського експорту». URL: <http://ukrexport.gov.ua/ukr/prom/ukr/30.html>.
3. Бегма В. М., Свергунов О. О. Військово-технічна та оборонно-промислова політика України в сучасних умовах. К.: НІСД, 2013. 112 с.
4. Маслак О. І., Безручко О. О. Особливості оцінювання економічного потенціалу підприємства в умовах циклічних коливань. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2013. № 1(48). С. 121–127.
5. Тимків О. І. Основні напрямки державної політики щодо регулювання авіаційної промисловості в Україні. *Економіка. Фінанси. Право*. 2008. № 9. С. 3-6.